

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ

EKLER LİSTESİ

1-ÖNSÖZ

2-DİYARBAKIR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2-1 Diyarbakır İli Coğrafik Yapısı

2-2 Diyarbakır İli İklim Yapısı

2-3 Diyarbakır İli Nüfus Yapısı ve yerleşim durumu

2 4 Diyarbakır ili Eğitim Durumu

2-5 Diyarbakır İlinin Sosyo Ekonomik Durumu

2-6 Diyarbakır İli Toprak Kaynakları Ve Arazi Kullanımı

2-7 Tarımsal üretim ve havza modeli

2-7 1 Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

2-7 2 Havza Üretim Modeli

2-7 3 İlimize Bağlı İlçelerimizin Yer Aldığı Tarım Havzaları

3 DİYARBAKIR EKONOMİSİNDE TARIMIN YERİ ve ÜRETİM DURUMU

3-1 Tarımsal(Bitkisel) Üretimin Genel Durumu

3-2 Diyarbakır'da Yetiştirilen Önemli Tarla Bitkileri

3-2-1 Buğday

3-2-2 Pamuk

3-2-3 Kırmızı Mercimek

4- SERACILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ

5- İLİMİZİN SU POTANSİYELİ VE SU ÜRÜNLERİN DURUMU

6- İLİMİZDE HAYVANCILIĞIN DURUMU

6-1 Büyük Baş Hayvancılığın (sığır-manda) Durumu

6-2 Küçük Baş Hayvancılığın Durumu

6-3 Kümes Hayvanı(Kanatlı) Yetiştiriciliği-Beyaz Et Üretimi

6-4 Arıcılık

7- İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE İPEKLİ DOKUMA

8-ORGANİK TARIM

9-GÜNEŞ ENERJİSİ KULLANIMI

10- İLİMİZDE TARIMSAL SANAYİNİN DURUMU

TABLolar

- Tablo:1 Son 62 Yıllık Sıcaklık Rasatlarına Göre
Tablo 2 Şehir ve köy nüfusu
Tablo 3 Diyarbakır İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu - 2011
Tablo 4 Diyarbakır nüfus projeksiyonu
Tablo 5 Diyarbakır hakkında genel veriler
Tablo 6. Diyarbakır İlinin 2008-2011 Yılları Arası Göç Verileri
Tablo 7 Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen ve öğrenci sayıları
Tablo 8 Eğitim seviyesine göre okullaşma oranı (ortaöğretim okullaşma oranı)(%)
Tablo 9 Diyarbakır ili Okuma yazma durumu ve cinsiyete göre nüfus (6 +yaş)
Tablo 10 Diyarbakır İli Okuma yazma durumu ve cinsiyete göre nüfus (2011)-(15+ yaş)
Tablo 11 TRC2 (Diyarbakır, Ş.Urfa) Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı
Tablo 12 TRC2 Diyarbakır, Ş.Urfa)Bölgesi İşgücünün Eğitim Düzeyi, 2011
Tablo 13 Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu [15+ yaş]
Tablo 14 Diyarbakır İl Düzeyinde İşgücü Göstergeleri
Tablo 15 Diyarbakır Dış ticaret göstergeleri (Bin \$)
Tablo 16 Ekonomik faaliyetlere göre ihracat ithalat, 2011 (Bin \$)
Tablo 17 Toprak kaynakları ve kullanım durumu
Tablo 18 Diyarbakır İlinin Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri
Tablo 19 Diyarbakır Tarım Arazilerinin kullanım durumu
Tablo 20 İlçe bazında arazilerin Tarımsal potansiyellerine göre sınıflandırılması
Tablo 21 Diyarbakır İlinde Seçilmiş Bazı Tarla Ürünlerinin Üretim Miktarları (Ton)
Tablo 22 Diyarbakır ilçeleri tarım arazilerinin ürün ekim alanları
Tablo 23 Diyarbakır ilinde tarla bitkileri ekiliş ve üretim durumu
Tablo 24 Buğday üretiminin son 10 yıllık üretim durumu
Tablo 25 Pamuk üretiminin son 10 yıllık üretim durumu
Tablo-13 Kırmızı mercimek üretiminin son 10 yıllık üretim durumu
Tablo 27 Diyarbakır ili tarım alanı sulama durumu
Tablo 28 sulamanın verim üzerine etkisi
Tablo 29 İlçeler bazında Büyük ve Küçükbaş hayvan varlığı
Tablo 30 Hayvan Varlığı ve elde edilen ürünler
Tablo 31 Diyarbakır'da arıcılık faaliyeti ve elde edilen ürünler
Tablo 32 organik tarım üretimi
Tablo 33 Diyarbakır İlindeki Sanayi İşletmeleri Sayısı ve Sektörel Dağılımı
Tablo 34 Tarıma Dayalı Sanayi grupları ve sayıları

1-ÖNSÖZ

Bu rapor bölgemizin tarım ve tarıma dayalı sanayinin mevcut durum tespiti ve gelecekte yapılabilecek faaliyetler konusunda öneriler içermektedir. Bölgede yapılan araştırma sonuçları, hazırlanan raporlar, yapılan planlamalar incelenmiş ve bölgeyi bilen, ilimizde (Diyarbakır) çalışan teknik elemanların deneyim ve gözlemlerinden yararlanılmıştır.

GAP Master planında ön görülen senaryo Bölgeyi "tarıma dayalı ihracat bölgesi" haline getirmektedir. Ancak ilimiz (Gaziantep dışındaki diğer GAP illeri de dahil) halen böyle bir pozisyona sahip olmamasının nedenini belki yapılan yanlış uygulamalardan aramak gerekmektedir.

Raporda ayrıca şimdiye kadar yapılan planlamaların uygulanmaması, uygulananlardan da beklenen başarının yakalanamamış olmasının nedenleri irdelenmiştir. "Tarımla uğraşan çiftçilerin akılları gözlerindedir. Önce gözleriyle görür, ondan sonra tatbik eder" sözü yaygın olarak kullanılır. Bu sözden hareketle tarımsal üretim konusunda ne tür yanlış uygulamaların yapıldığı ve bu uygulamaların yarattığı olumsuz sonuçların neler olduğu ve üretici ile girişimciyi nasıl etkilediği, doğru sonuçlara nasıl ulaşılacağı üzerinde durulmuştur.

İlimizin -Bölgemizin- üretici ve girişimcisinin bilgiye önem vermemesi, teknolojiyi gereği gibi kullanmaması, mevcut yapıların kurumsallaşamamış olması, gelişmeyi engellemiş, üretici ve girişimcileri pratik uygulamaların sonuçlarına bağımlı hale getirmiştir.

Oysa ilimizin sahip olduğu doğal ve insan kaynakları ile stratejik konumu gelişmeye müsait ve "tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin ihracat merkezi" olabilecek potansiyellere sahiptir

Bu raporun amaca hizmet edeceğini umuyorum.

2-DİYARBAKIR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2-1 Diyarbakır İli Coğrafi Yapısı

Önceleri Diyarbakır tarihinin, M.Ö.3000 yılına kadar uzandığı bilinirken, son zamanlarda Çayönü kazıları ile yapılan araştırmalar sonucunda uygarlık geçmişinin M.Ö.7500 yıllarına kadar uzandığı belirlenmiştir. Diyarbakır ve çevresinde Huriler, Mitanniler, Hititler, Asurlar, Medler, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Osmanlılar hüküm sürmüştür.

İğlimiz Diyarbakır Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Yüzölçümü 15.355 km², Rakımı ise 625 m dir. Diyarbakır ilinde yüzey şekilleri oldukça sadedir. Çevresi yüksekliklerle kuşatılmıştır. Ortası çukur bir havza durumundadır. Diyarbakır ili, doğusunda Siirt ve Muş, Batıda Şanlıurfa, Adıyaman ve Malatya, Güneyde; Mardin, Kuzeyde ise Elazığ ve Bingöl illeri ile çevrilidir. Kuzeyde Güneydoğu Torosların dış sıraları, Doğuda Batman Çayı, Güneyde Mardin eşiği, Batıda ise Karacadağ ve Fırat ırmağı, ilin doğal sınırlarını oluşturur.

İlimizin kuzey bölgesi (Kulp, Dicle, Hani, Lice, Çüngüş, çermik, Hazro, Kocaköy ilçeleri) dağlık olup nispeten daha fazla yağış almaktadır. Orman, çayır-mera ve tarıma elverişsiz arazinin büyük kısmının yer aldığı ilimize bağlı bu ilçelerde hayvancılığın geliştirilmesine, çok yıllık yem bitkileri ekimine ve meyveciliğin yaygınlaştırılmasına uygundur.

2-2 Diyarbakır İli İklim Yapısı

Diyarbakır'da sert bir kara iklimi egemendir. Yazları çok sıcak geçer. Ama kış soğukları çevresindeki iller kadar şiddetli değildir. Bunun başlıca nedeni, Güneydoğu Toroslar yayının kuzeyden gelen soğuk rüzgarları kesmesidir. Kuzeydeki dağların eteklerine doğru gidildikçe yağışlar da artar. Son yıllarda yapılan barajların oluşturduğu yapay göller (Karakaya, Atatürk, Batman, Silvan Barajları) geniş buharlaşma yüzeyleri oluşturmakta, bu durum ilimizin kuru havasının nisbi neminde bir artış, ikliminde de değişikliğe neden olmaktadır.

Tablo:1 Son 62 Yıllık Sıcaklık Rasatlarına Göre

	Meteorolojik Elemanlar	Diyarbakır	Türkiye
1	Yıllık Ortalama Sıcaklık	15.8 C°	13.1 C°
2	Ortalama En Yüksek Sıcaklık	22.5 C°	19.2 C°
3	Ortaklama En Düşük Sıcaklık	8.8 C°	8.7 C°
4	En Yüksek Sıcaklık ve Günü	46.2 C° (21.07.1937)	-
5	En Düşük Sıcaklık ve Günü	-24.2 C° (11.01.1935)	-
6	Nispi Nem Ortalaması	% 54	% 65
7	Yıllık Yağış Toplamı	491.4 mm.	637.7 mm.
8	En Yüksek Yağış Miktarı ve yılı	730.5 mm. (1967)	-
9	En Düşük Yağış Miktarı ve Yılı	206.2 mm. (1932)	-
10	Rüzgar Hızı Ortalaması	2.4 m/sec.	2.4 m/sec.

İl merkezindeki meteoroloji istasyonunun gözlemlerine göre, en sıcak ay ortalaması 31 derece, en soğuk ay ortalaması ise 1,8 derecedir. 496 milimetre olan yıllık ortalama yağış tutarının ancak yaklaşık yüzde 2'si yaz aylarında düşer. İlimizin dağlık olan kuzey kısmına doğru gidildikçe yağışlar da artmaktadır.

Diyarbakır'da yıllık ortalama bulutlu gün sayısı 154, gökyüzünün kapalı olduğu gün sayısı ise 68 gün olarak belirlenmiştir. Açık günler bakımından da Diyarbakır yüksek değerler sunar. Mart ayında açık gün sayısı ortalama 5 iken Ağustos ayında açık gün sayısı 25 günü geçer. Diyarbakır'da ortalama nispi nem ortalaması %53'tür. Yaz mevsimi çok sıcak olduğu halde nem azlığı havayı bunaltıcı olmaktan çıkartır. Ancak GAP projesi kapsamında yapılan sulama kanalları ve yapay göletler nemi hissedilir şekilde arttırmış ve sıcaklık bunaltıcı olamaya başlamıştır.

Çanak şeklinde olan Diyarbakır havzasına yağmur şeklindeki yağışlar kışın ve ilkbaharda düşmektedir. Yaz ve sonbahar mevsimlerinde yağışsız geçen Diyarbakır havzasında yıllık yağış ortalaması 496 mm olup yılda ortalama 7 gün kar yağışlı geçmektedir.

2-3 Diyarbakır İli Nüfus Yapısı ve yerleşim durumu

Türkiye'de hem coğrafi hem demografik açıdan, Nüfus dağılımı değişiyor. Demografik yönüyle yaşlı nüfusun oranı artıyor, genç nüfusun oranı düşüyor. Coğrafi açıdan da cazibe merkezleri oluşuyor. Ve küçük iller daha fazla küçülme, büyük iller daha fazla büyüme eğilimine giriyor.

TUİK 2013 yılında yaptığı açıklamaya göre Nüfus artış hızı yavaşlıyor, günümüzde Türkiye'de doğurganlık, 2,14-2,17 seviyesinde olup yenilenme seviyesi dediğimiz 2,1 çocuk, yani bir kadının arkasında 2,1 çocuk bırakması dediğimiz seviyeye yaklaşıyor. Kırdan kente, büyük şehirlere ve cazibe merkezlerine yaşanan göçle beraber iş, güvenlik vb sebeplerle şehirlerarası yoğun bir göç yaşanmaktadır. Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı, 2012 yılında %12, İl ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı % 77,3 olarak gerçekleşmiştir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus sayımı sonuçlarına göre, Diyarbakır'ın 81 il içerisinde toplam nüfus bakımından 12. şehir nüfusu bakımından 11, köy nüfusu bakımından ise 9. sırada yer almaktadır.

Ülke nüfusunun yüzde 76,80'nin il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı, Diyarbakır nüfusunun ise yüzde 72,08'i (1.132.351) il ve ilçe merkezlerinde, yüzde 27,92'si (438.592) köylerde oturduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'nin 15–64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus (50.346.979 kişi), toplam nüfusun yüzde 67,4'ünü oluşturmaktadır. Ülkemiz nüfusunun yüzde 25,3'ü (18.886.575 kişi) 0-14 yaş grubunda, yüzde 7,3'ü ise (5.490.715 kişi) 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır.

Diyarbakır'da nüfusun yüzde 59,80'i (939.414 kişi) 15-64 yaş grubunda, yüzde 36,13'ü (567.553 kişi) 0-14 yaş grubunda ve yüzde 4,07'si ise (63.976 kişi) 65+ yaş grubundadır.

Tablo 2 Şehir ve köy nüfusu

	Yıllar	Türkiye	Diyarbakır
Toplam Nüfus	2011	74 724 269	1 570 943
	2012	75 627 384	1 592 167
İl ve ilçe merkezleri	2011	57 385 706	1 132 351
	2012	58 448 431	1 155 258
Belde ve köyler	2011	17 338 563	438 592
	2012	17 178 953	436 909
Yıllık nüfus artış hızı (1) (%)	2011	13,5	27,1
	2012	12,0	13,4

(TÜİK 2013)

Tablo 3 Diyarbakır İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu - 2011

	İlçe merkezi	Köy nüfusu	Toplam
Bağlar	339.351	12.059	351.410
Bismil	58.471	51.873	110.344
Çermik	18.286	32.164	50.450
Çınar	11.634	54.544	66.178
Çüngüş	2.393	11.421	13.814
Dicle	8.955	32.186	41.141
Eğil	5.006	18.165	23.171
Ergani	67.273	49.351	116.624
Hani	8.988	23.678	32.666
Hazro	4.442	12.451	16.893
Kayapınar	236.952	9.314	246.266
Kocaköy	5.821	10.404	16.225
Kulp	11.004	26.611	37.615
Lice	12.315	16.783	29.098
Silvan	42.694	42.867	85.561
Sur	104.285	26.499	130.784
Yenişehir	194.481	8.222	202.703
Toplam	1.132.351	438.592	1.570.943

Kaynak: TÜİK - ADNKS Veri Tabanı-2011

Tablo 4 Diyarbakır nüfus projeksiyonu

İl	Yıllar										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Diyarbakır	1 615 053	1 638 044	1 661 074	1 684 150	1 707 231	1 730 232	1 753 156	1 775 928	1 798 521	1 820 874	1 842 923

TUİK 2013

TUİK nüfus projeksiyonuna göre Diyarbakır'ın 2023 yılına kadar ortalama Nüfus artışı %13.3 olarak saptanmıştır.

Tablo 5 Diyarbakır hakkında genel veriler

Toplam ilçe sayısı	17
Toplam belediye sayısı	30
Toplam belde sayısı	12
Toplam köy sayısı	804
Toplam mezra	943
Toplam mahalle sayısı	242
Kuruluş tarihi	1880
İl nüfus artışı ve oranı (2010-2011 yılları arasında)	41 985 % 2,74
Yüzölçümü-nüfus yoğunluğu	15.355-102,308 Kişi/km

Mahalli İdareler İl Müdürlüğü Diyarbakır 2011

Tablo 6. Diyarbakır İlinin 2008-2011 Yılları Arası Göç Verileri

Yıllar	Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2008	1.492.828	31.677	47.777	-16.100	-10,73
2009	1.515.011	32.384	43.918	-11.534	-7,58
2010	1.528.958	34.810	44.858	-10.048	-6,55
2011	1.570.943	36.622	46.834	-10.212	-6,48

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

2 4 Diyarbakır ili Eğitim Durumu

Tablo 7 Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen ve öğrenci sayıları

	Türkiye			Diyarbakır		
	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci
2008/09	66 097	679 373	15 351 849	1 841	13 556	426 408
2009/10	68 904	735 255	16 137 436	1 960	16 275	457 083
2010/11	69 684	774 363	16 845 528	1 996	17 942	481 618
2011/12	70 405	807 549	16 905 143	2 092	19 314	477 333

Tablo 8 Eğitim seviyesine göre okullaşma oranı (ortaöğretim okullaşma oranı)(%)

Öğretim yılı		Türkiye			Diyarbakır		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2010/'11	Brüt	93,34	99,06	87,31	75,5	86,24	64,19
	Net	69,33	72,35	66,14	48,52	55,3	41,38
2011/'12	Brüt	92,56	96,58	89,26	76,24	83,44	68,67
	Net	67,37	68,53	66,14	48,33	52,54	43,91

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2008/'09–2010/'11-2011/'12

Diyarbakır ilinin Eğitim ve başarı durumu

Derslik Sayısı: 10.799

Öğrenci Sayısı: 437.856

Öğretmen Sayısı: 17.998

SBS Türkiye Sıralaması: 0

Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

İlköğretim: 43

Ortaöğretim: 54

Mesleki ve Teknik Eğitim: 32

Tablo 9 Diyarbakır ili Okuma yazma durumu ve cinsiyete göre nüfus (6 +yaş

Türkiye	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	3.171.270	553.704	2.617.566
Okuma yazma bilen	61.889.739	32.013.033	29.876.706
Bilinmeyen	1.984.626	1.035.890	948.736
Toplam	67.045.635	33.602.627	33.443.008
Diyarbakır			
Okuma yazma bilmeyen	137.937	26.482	111.455
Okuma yazma bilen	1.157.277	630.279	526.998
Bilinmeyen	47.163	21.723	25.440
Toplam	1.342.377	678.484	663.893

Kaynak: TÜİK - ADNKS Veri Tabanı-2011

Tablo 10 Diyarbakır İli Okuma yazma durumu ve cinsiyete göre nüfus (2011)-(15+ yaş)

Okuma yazma durumu	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Okuma yazma bilmeyen	137.565	13,7	26.424	5,2	111.141	22,3
Okuma yazma bilen	819.583	81,7	457.428	90,6	362.155	72,7
Bilinmeyen	45.828	4,6	21.148	4,2	24.680	5,0
Toplam	1.002.976	100,0	505.000	100,0	497.976	100,0

Kaynak: TÜİK - ADNKS Veri Tabanı-2011

2-5 Diyarbakır İlinin Sosyo Ekonomik Durumu

Tarihi ipek yolunun kavşak noktasında yer alan ve 16. yüzyılda Osmanlı darphanesi olan Diyarbakır, sahip olduğu iklim ve tomografik yapı ve yeraltı, yer üstü kaynakları ile hammadde üretimi bakımından avantajlı, ticaret potansiyeli yüksektir. Daha 1927 yılında ülkemizde yapılan sanayi envanterinde Diyarbakır, 772 tane dokuma tesisi ile İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer alırken, Cumhuriyet döneminden bu yana sürekli kan kaybetmiş ve gerilemiştir.

5 bin yıllık tarihi geçmişe sahip, İlk Tarım ve hayvancılığın yerleşik olarak yapıldığı il olan Diyarbakır, Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmasında son sıralarda yer almaktadır.

İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik endeks Sıralamasında(SEGE-2011) en gelişmişten en az gelişmişe doğru iller 5 farklı gruba ayrılmıştır. Diyarbakır 4. grupta yer almaktadır. 4. ve 5. grupta yer alan illerin fert başına düşen GSYİH, ülke genel seviyesinin yaklaşık yarısı kadardır. Bu illerin Sosyo-ekonomik gelişmişliğin, diğer bir deyişle refah düzeyinin düşük olması nedeniyle dışarıya yoğun bir göç vermektedirler. Bu sebeple doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğü, ülke ortalamasının üzerinde seyretmesine rağmen bu illerin nüfus artış hızı ve yoğunluğu, ülke ortalamasının oldukça altındadır. İstihdamın ağırlıklı olarak tarım sektöründe olmakla beraber, verim düşüklüğünden dolayı kırsal nüfus başına düşen tarımsal ürünler üretimi, ülke ortalamasının altında bulunmaktadır. Orta ve büyük ölçekli üretim yapan imalat sanayii tesisleri yok denecek kadar azdır. Temel sosyal göstergeler içerisinde yer alan bebek ölüm oranı yüksek okur-yazar nüfus oranı düşüktür.

Diyarbakır ilin ekonomisi, tarım ve hayvancılığa, ticarete ve küçük ölçekli sanayi işletmelerine dayanmaktadır. ISO-1000 listesinde Diyarbakır'dan hiçbir firma bulunmamaktadır. İlimiz, GAP ile sulu tarım imkânlarının artışına bağlı olarak bitkisel üretimde Türkiye'de 17. sırada yer almaktadır.

2005 yılına kıyasla 2010 yılı İGE(işgücü gelişmişlik endeks) sıralamasında 6 basamak yükselerek 55. sırada yer alan Diyarbakır, hızlı gelişme kaydeden bir il olduğunu ortaya koymuştur. Alt endeksler incelendiğinde, ilin genel ekonomi ve işgücü endeksi sıralamalarında görece daha üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Ancak, il yüksek nüfusu nedeniyle kişi başı ekonomi ve sosyal gelişmişlik sıralamalarında daha alt sıralarda yer almaktadır.

Diyarbakır ilimizin de dahil olduğu Sosyal gelişmişlik endeksinin son sıralarında yer alan illerin büyük bir kısmı ekonomik gelişmişlik bakımından da zayıf bir Performans sergilemektedir. Bu durum ise, Türkiye'deki refah dağılımına ilişkin yapısal dengesizliklere işaret etmektedir. Bu sebeple illerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın asgari düzeye indirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER AÇISINDAN İLLERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİNDE DİYARBAKIR'IN YERİ

	2005	2010	Değişim(+/-)
İllerin Gelişmişlik Sıralaması	61	55	+
Genel Ekonomi Sıralaması	27	25	+
Kişi başı Ekonomi Sıralaması	51	49	+
İşgücü Sıralaması	31	26	+
Sosyal Gelişmişlik Sıralaması	64	65	-
Finansal Gelişmişlik Sıralaması	-	61	0

Ekonomi	2005*	2010	Değişim(%)
Nüfus	1.460.714	1.528.958	4,7
İşsizlik Oranı (%)	15,7	13,5	-
İSO 1000'deki Şirket Sayısı	0	0	-
Vergi Gelirleri (TL milyon)	266	767	188,3
Türkiye'nin Vergi Gelirlerindeki Payı (%)	0,2	0,3	-
İhracat (\$ milyon)	57	165	187,7
Türkiye'nin İhracatındaki Payı (%)	0,1	0,1	-
İthalat (\$ milyon)	16	40	142,1
Türkiye'nin İthalatındaki Payı (%)	0,0	0,0	-

Bankacılık Sektörü	2007	2011	Değişim(%)
Mevduat (TL milyon)	1.133	2.532	123,5
Nakdi Krediler (TL milyon)	1.041	4.048	288,8
Bankaların Şube Sayısı	64	85	32,8
TGA/Krediler (%)	3,7	5,3	-

(*) Nüfus verileri 2007 yılına aittir.

Tablo 11 TRC2 (Diyarbakır, Ş.Urfa) Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	NACE Rev.1					NACE 2 Rev.2		
Tarım	40,2	33,5	24,8	24,9	33,4	28,9	27,9	28,1
Sanayi	13,4	14,9	16,8	17,1	16,8	16,2	17,2	18,6
Hizmetler	46,4	51,4	58,6	58	49,6	54,9	54,9	53,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TÜİK

Diyarbakır bankacılık sektörü açısından gelişme potansiyeline sahiptir. Aralık 2011 itibarıyla, toplam mevduat hacmi 2,5 milyar TL, nakdi kredi hacmi ise 4 milyar TL düzeyinde olan Diyarbakır ilimizin bankacılık hizmetleri açısından net fon kullanıcısı görünümünde olup nakdi kredi hacmi Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde artış kaydetmiştir.

Tablo 12 TRC2 Diyarbakır, Ş.Urfa) Bölgesi İşgücünün Eğitim Düzeyi, 2011

	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Katılım Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
	Bin			%		
Toplam	663	608	55	32,8	30,1	8,4
Okur-yazar olmayan	59	55	4	11,6	10,7	7
Lise altı eğitililer	426	384	41	37	33,4	9,7
Lise ve dengi meslek okul	98	92	6	39	36,6	6,2
Yüksek öğretim	81	77	4	74,3	70,5	5

Tablo 13 Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu [15+ yaş]

yillar	İşgücüne Katılma Oranı		İstihdam Oranı		İşsizlik Oranı		Tarım Dışı İşsizlik Oranı	
	%	%	%	%	%	%	%	%
	Türkiye	Diyarbakır	Türkiye	Diyarbakır	Türkiye	Diyarbakır	Türkiye	Diyarbakır
2004	46,3	37	41,3	32,6	10,8	11,8	14,2	15,7
2005	46,4	34,4	41,5	30,7	10,6	10,9	13,5	14,5
2006	46,3	31,5	41,5	27,7	10,2	12,1	12,7	12
2007	46,2	30,8	41,5	26,5	10,3	13,8	12,6	13,5
2008	46,9	31,8	41,7	27,3	11	14,1	13,6	16,9
2009	47,9	34,4	41,2	27,9	14	18,8	17,3	20,5
2010	48,8	33,5	43	29,1	11,9	13,1	14,8	14,5
2011	49,9	32,8	45	30,1	9,8	8,4	12,4	9,6
2012	51,0		46,3		9,2		11,9	

TÜİK

Tablo 14 Diyarbakır İl Düzeyinde İşgücü Göstergeleri

		%95 Güven Aralığı: Üst Sınırı	%95 Güven Aralığı: Alt Sınırı	(%) Ortalama
2009	İşgücüne Katılma Oranı	34,3	31,1	32,7
	İşsizlik Oranı	24,8	16,3	20,6
	İstihdam Oranı	28,1	23,8	26
2010	İşgücüne Katılma Oran	33,3	30,2	31,8
	İşsizlik Oranı	15,9	11,1	13,5
	İstihdam Oranı	29,2	25,7	27,5

Kaynak: www.tuik.gov.tr Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler.

Tablo 15 Diyarbakır Dış ticaret göstergeleri (Bin \$)

	2009	2010	2011
İhracat	115 388	164 989	169 30
Değişim (%)		43,0	42,62
İthalat	23 810	39 575	62 727
Değişim (%)		66,2	58,50
Dış ticaret dengesi	-91 578	-125 414	-106 577
Dış ticaret hacmi	139 198	204 564	232 031
İhracat / İthalat karşılama oranı (%)	484,6	484,4	269,91

Kaynak: www.tuik.gov.tr Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler

Tablo 16 Ekonomik faaliyetlere göre ihracat ithalat, 2011 (Bin \$)

[ISIC, Rev. 3]

FAALİYET	İHRACAT	İTHALAT
Balıkçılık	237	-
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri		-
Elektrik, gaz ve su		-
Gayri-menkul kiralama ve iş faaliyetler		-
İmalat	116 968	51 336
Madencilik ve taş ocakçılığı	51 010	1
Tarım ve ormancılık	305	11 389
Toptan ve perakende ticaret	781	31
Toplam	164 989	39 575

Kaynak: www.tuik.gov.tr Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler.

Diyarbakır'dan yapılan ihracatta Irak ve Çin başı çekmekte, ithalatta ise Çin başı çekmektedir.

2-6 Diyarbakır İli Toprak Kaynakları Ve Arazi Kullanımı

Diyarbakır ili 15.511.920 Dekar arazi varlığına ve tarımsal üretim için gerekli potansiyellere sahiptir. Toplam arazinin %45'i tarıma elverişli ve tarıma elverişli olan arazinin tamamına yakını (99) sulanmaya açılabilir durumdadır. İlimizdeki tarım arazileri küçük parçalı ve dağınıktır. Bu durum ekim maliyetlerini artırmakta ve verimliliği olumsuz etkilemektedir. (Ş.Urfa'nın yarısı kadar tarım alanına sahip ilimizin çiftçi sayısı Şanlıurfa ile eşittir.) Arazi toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması ilimize büyük yarar sağlayacaktır. İlimizin çayır-mera, ormanlık ve diğer arazileri hayvancılık için uygun koşullar sunmaktadır.

Tablo 17 Toprak kaynakları ve kullanım durumu

Toprak Kaynakları	Arazi (ha)	Oran (%)
Tarıma Elverişli Arazi	683.437	45
Çayır - Mer'a	381.642	25
Orman - Fundalık	384.662	26
Diğer Araziler	62.950	4
Toplam Arazi	1.512.691	100
Dsi tarafında gerçekleştirilen çalışmalar		
Etüt Edilen Arazi	640.292	
Sulamaya Elverişli Arazi	583.173	
Ekonomik Olarak Sulanabilir Arazi	443.925	

(KHGM)

2-7 Tarımsal üretim ve havza modeli

İlimizin en büyük avantajı sahip olduğu tarım arazisi, iklim yapısı ve ilimizi de kapsayan GAP projesidir. İlimizin üreticileri teknik bilgiden yararlanarak, işletmelerinde planlı ve bilinçli bir şekilde modern teknoloji ve ekipman kullanarak üretim yapması durumunda üründe kalite ve verimi artıracak, sanayiye kaliteli girdi sağlayacak, bölgesel gelişme ve istihdamın artmasına katkı sağlayacaktır.

2-7 1 Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

Diyarbakır ilinin ilçeleri arasında tarım ve sanayi sektörlerinin gelişmişlik dereceleri farklılık arz eder. İl arazileri çevresel özellikleri, geliştirilebilir potansiyel, verimlilik ve arazi uygunluğu benzer olan özelliklere göre Agro-ekolojik alt bölgelere bölünmüştür.

Tablo 18 Diyarbakır İlinin Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri

I. ALT BÖLGE	II. ALT BÖLGE	III. ALT BÖLGE	IV. ALT BÖLGE
1. Merkez	1. Hazro	1. Dicle	1. Çüngüş
2. Bismil	2. Kulp	2. Eğil	2. Çermik
3. Çınar	3. Lice	3. Hani	
4. Silvan		4. Kocaköy	
5. Ergani			

DTİM

2-7 2 Havza Üretim Modeli

Tarım sektöründe Türkiye'nin arz ve talep dengesini sağlamak, Tarımla ilgili elde edilen verileri bir arada kullanarak planlama yapmak, sağlıklı bir tarım envanteri hazırlamak, tarımda üretim planlamasını yapmak, bu çerçevede hangi ürünün nerede ne kadar üretileceğini belirlemek ve çiftçinin gelirini artırmak amacıyla Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli oluşturulmuştur. İklim, topoğrafya ve toprak verileri dikkate alınarak Türkiye'de 30 tarım havzası belirlenmiştir.

Bu model üretim planlamasının yapılmasına olanak sağlayacak, yatırımcılar için yol gösterici olacak ve bugüne kadar ürün bazında verilen desteklerin havza bazında verilmesini sağlayacaktır.

Havza üretim ve destekleme modeli ilk olarak 2010 yılında halen prim desteği verilen 16 üründe (arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, çavdar, çay, çeltik, kuru fasulye, kanola, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soya, yulaf ve yağlık zeytin) uygulanmıştır. 2010 yılından itibaren uygulanan yeni destekleme modeli ile birçok ürünün daha az(beli) alanda daha yüksek oranda üretilmesi ve verimliliğin artırılması hedeflenmektedir.

2-7 3 İlimize Bağlı İlçelerimizin Yer Aldığı Tarım Havzaları

İlimize bağlı ilçeler iklim, toprak ve topoğrafik yapı farklılığından dolayı iki ayrı tarım havzasında yer almaktadır.

Bismil, Çermik, Çınar, Diyarbakır-merkez-, Eğil, Ergani, Hazro, Kocaköy, Silvan ilçeleri, “İlsu, Karacadağ, Hasankeyf” tarım havzasında yer almaktadır. Bu havzada Arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, çeltik, kanola, kuru fasulye, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soya ve yağlık zeytin ürünleri desteklenmektedir. Kulp, Dicle, Hani, Lice, Çüngüş ilçeleri ise “Fırat, Harput” tarım havzasında yer almaktadır. Bu havzada da Arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, çeltik, kanola, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soya, yağlık zeytin ürünleri desteklenmektedir.

İlçelerimizin yer aldığı bu havzalarda destekleme kapsamında olan aspir, kanola, soya fasulyesi ve yağlık zeytin gibi ürünlerin bölgeye uyumu, yetiştirilmesi ve verimliliği hakkında bölge çiftçisi yeterli bilgiye sahip değildir. Bu sebeple demonstrasyon ve yayım çalışmalarına ihtiyaç vardır. İlimizde yaygın olarak ekimi yapılan Buğday, arpa, mısır ve pamuk gibi ana bitkilerle rotasyona girecek, yem bitkileri, baklagil ve yağlı tohumlu bitkilere ihtiyaç vardır. Ayrıca ilimizin potansiyelleri Bitkisel ve hayvansal üretimin entegrasyonunu sağlamaya uygundur.

3 DİYARBAKIR EKONOMİSİNDE TARIMIN YERİ ve ÜRETİM DURUMU

Ekonomisi, tarım ve hayvancılık ağırlıklı olmak üzere küçük çaplı sanayi, turizm ve ticarete dayanan ilimizde, “gıda ürünleri ve içecek imalatı”, “tekstil ürünleri imalatı”, “madencilik ve taş ocakçılığı” ile “metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı” öne çıkmaktadır. Uzun yıllar Tarım sektörü, Türkiye ekonomisinin temel unsuru olmuş ancak son yıllarda sanayi sektörünün gerisine düşmüştür.

Ancak GAP Bölgesi ve özellikle ilimiz ekonomisinde tarım halen belirleyici bir konuma sahip öncü bir sektördür. 2005 yılında GAP Bölgesi'ndeki toplam istihdamın % 30'u tarım, % 21'i sanayi, % 49'u ise hizmetler sektöründe yer almaktadır. TRC2 bölgesinde(Ş.Urfa ve Diyarbakır) 2010 yılında istihdam edilenlerin % 54,7'si hizmetler, % 28,0'i tarım ve % 17,2'si sanayi sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektörünün ekonomik boyutun yanında sosyal bir boyutu da vardır. Tarımsal üretim yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra ilimizdeki sanayi sektörüne de hammadde üretmektedir.

Büyük oranda Doğa koşullarına bağlı olarak yapılan tarımsal üretimde risk ve belirsizlikler fazladır. Tarım ürünlerinin arz-talep esnekliğinin düşük, üretim periyodu diğer sektörler göre uzundur. Tarım sektörü toplumda sosyal dengelerin sağlanması ve korunmasına katkıları, ürün muhafazası ve bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının zor ve diğer sektörler göre gelirinin düşük olması gibi etkenlerden dolayı piyasa ekonomisinin en yaygın uygulandığı ülkelerin hepsinde üretim-tüketim zinciri içerisinde desteklenmektedir.

Ancak, bu güne kadar ülkemizde tarımsal üretimin yönlendirilmesi ve ekonomik dengelerin korunmasını amaçlayan tarımsal destekleme politikaları, sağlanan desteklerin hedef kitleye yeterince yansımaması, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilememesi, kamu kaynaklarına getirdiği mali yük sebebiyle kalkınmayı engelleyen unsur olarak gündeme gelmiş ve birçok yönüyle ihmal edilmiştir.

Sahip olduğu coğrafi yapısı ve ekolojik koşullar nedeniyle tarımsal üretimde miktar ve ürün çeşitliliği yönünden büyük bir potansiyele sahip ilimizin, bu potansiyellerini akılcı bir şekilde kullanılması halinde, Türkiye’de ve bölge ülkelerinde rekabet gücünü artıracak ve konumunu güçlendirecektir.

3-1 Tarımsal(Bitkisel) Üretim Genel Durumu

Diyarbakır ilinin sahip olduğu tarım arazilerinin büyük bir kısmı(%90) tarla bitkilerine ayrılmış olup, sadece % 6'sında meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. İlimizin özellikle kuzey bölgesi sebze ve meyve üretimine uygundur. Ancak mevcut üretim ilin ihtiyacını dahi karşılamaktan uzaktır.

Meyve üreticileri birliği vb örgütlenmelerin kurulması ve güçlendirilmesi, üretim için gerekli girdilerin temini ve Pazar ilişkilerinin geliştirilmesini kolaylaştıracak ve üretimin artmasına katkı sunacaktır.

Tablo 19 Diyarbakır Tarım Arazilerinin kullanım durumu

Tarım alanı kullanım şekli	Yüzölçümü (dekar)	Oran (%)
Tarla Alanı	6.278.474	90
Nadas Alanı	266.260	4
Meyve Alanı	257.232	4
Sebze Alanı	140.805	2
TOPLAM	6.942.771	100

GTHİM Diyarbakır

İlimize bağlı ilçelerin arazilerinin Tarımsal potansiyellerine göre sınıflandırılması tablosu ektedir.

Tablo 20 İlçe bazında arazilerin Tarımsal potansiyellerine göre sınıflandırılması

İlçeler	Önemli Tarım Arazileri (Ha)				Diğer Araziler(Ha)	Toplam(Ha)
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	Toplam		
Merkez	124322	34355	2029	160706	134611	295317
Bismil	73728	29665	620	104013	72718	176731
Çermik	4077	12784	7569	24430	81366	105796
Çınar	62879	18525	812	82216	112769	194985
Çüngüş	170	2154	1538	3862	43790	47652
Dicle	6631	2785	3506	12922	61044	73966
Ergani	56436	17909	4098	78443	73610	152053
Hani	1279	3462	331	5072	32518	37590
Hazro	1876	5722	594	8192	33768	41960
Kulp	3619	1854	1248	6721	148762	155483
Lice	2620	4479	828	7927	97712	105639
Silvan	17731	15577	237	33545	94700	128245
Toplam	355368	146195	23410	524973	987368	1512341

(KHGM)

Tablo 21 Diyarbakır İlinde Seçilmiş Bazı Tarla Ürünlerinin Üretim Miktarları (Ton)

	Buğday (diğer)	Arpa (diğer)	K.Mercimek	Pamuk
2005	727 698	384 041	112 342	232 460
2006	780 657	401 673	148 329	222 176
2007	820 265	377 122	121 838	217 289
2008	249 629	60 732	27 569	162 906
2009	953 810	129 791	58 921	108 149
2010	1 031 031	180 864	111 483	154 995

Kaynak: www.tuik.gov.tr Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler

Tablo 22 Diyarbakır ilçeleri tarım arazilerinin ürün ekim alanları

İLÇELER	TARLA ALANI			SEBZE ALANI			MEYVE ALANI			GENEL TOPLAM
	Sulu	Kuru	Toplam	Sulu	Kuru	Toplam	Sulu	Kuru	Toplam	
Bağlar	20000	140359	160359	526	2600	3126	11	17	28	163513
Bismil	225480	1119000	1344480	3700	6000	9700	720	2200	2920	1357100
Çermik	13150	195650	208800	3200	2000	5200	5550	35000	40550	254550
Çınar	250000	360000	610000	20000	6500	26500	500	6274	6874	643374
Çüngüş	1600	24120	25720	8267	580	8847	7780	21590	29370	63937
Dicle	800	164607	165407	3486	0	3486	421	26400	26821	195714
Eğil	14500	91983	106483	2605	0	2605	13000	875	13875	122963
Ergani	15700	581000	596700	24095	21000	45095	1450	35400	36850	678645
Hani	17000	132000	149000	1600	1540	3140	260	16750	17010	169150
Hazro	1930	140312	142242	737	1710	2447	372	8529	9801	153590
Kayapınar	18695	106600	125295	3800	1500	5300	42	260	302	130897
Kocaköy	7270	145305	152575	1950	0	1950	61	409	470	154995
Kulp	63800	100150	163950	6550	4000	10550	11000	6990	17990	192490
Lice	3500	108880	112380	2400	520	2920	731	35516	36247	151547
Silvan	84560	1033543	1098103	2985	3180	6165	2984	14900	17884	1122152
Sur	100744	801866	902610	474	0	474	266	515	781	903865
Yenişehir	153690	60680	214370	3300	0	3300	43	316	359	218029
Toplam	992419	5306055	6278474	89675	51130	140805	45190	212041	257232	6676511

(GTHİM Diyarbakır 2010)

3-2 Diyarbakır'da Yetiştirilen Önemli Tarla Bitkileri

Özellikle tahıl bitkilerinin gen merkezi olarak kabul edilen İlimizde yetiştirilen buğday (%8) ve kırmızı mercimek(%22) halen üretim miktarı, birim alandaki verim ve kalite olarak Türkiye üretimi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. İlimizin giderek üretimi artan ürünleri olan mısır(%3,5) ve pamuk(%6) verim ve kalite bakımında Türkiye ortalamasının üzerindedir.

GAP mastır planında ve İlimizin yer aldığı Tarım havzalarında aspir, ayçiçeği, kanola, soya ve yağlık zeytin gibi ürünlerin yetiştirilmesi öngörülmüş ve ek destekleme kapsamına alınmıştır. Ancak bu bitkilerin yetiştirilmesi konusunda araştırma kurumları ve çiftçiler nezdinde yapılan deneme-demonstrasyon çalışmalarında ilgi çekici bir başarı elde edilememiş ve ekimler yaygınlaşmamıştır.

İlimizde Bağ dışında pazara yönelik meyve üretimi yapılmamaktadır.

Tablo 23 Diyarbakır ilinde tarla bitkileri ekiliş ve üretim durumu

ÜRÜN ADI	2010 yılı		2011 yılı (tahmin)		Üretim farkı (Ton)
	Ekiliş(Da)	Üretim(ton)	Ekiliş(Da)	Üretim(ton)	
Buğday(makarnalık)	1.639.932	646.474	1.628.442	698.724	52.250
Buğday(ekmeklik)	2.454.818	990.447	2.366.765	1.009.870	19.423
Buğday toplam	4.094.750	1.636.921	3.995.207	1.708.594	71.673
Arpa	634.665	228.694	612.655	235.511	6.817
K.mercimek	453.665	84.799	441.690	63.572	-21.227
Pamuk	370.695	158.639	468.888	202.932	44.293
Mısır(Dane)	139.525	152.504	142.900	152.373	-131
Çeltik	31.377	14.746	27.882	13.596	-1.150
Nohut	63.723	8.942	58.140	9.601	659
Ayçiçeği	30.966	3.130	29.250	3.021	-109
Mısır(silajlık)	14.380	35.145	19.450	51.625	16.480
Domates	33.683	93.742	35.009	98.573	4.831
Biber	16.137	22.841	16.228	22.894	53
Patlıcan	8.756	21.474	7.636	18.807	-2.667
Hıyar	10.758	26.353	10.984	26.821	468
Kavun	24.950	62.554	26.481	66.549	3995
Karpuz	51.435	187.622	51.196	187.542	-80
Bağ	221.448	147.411	222.298	283.516	136.105

(GTHİM Diyarbakır 2010)

3-2-1 Buğday

İlimiz Buğdayın gen merkezi ve ilk kültürü yapılan yer olarak kabul edilmektedir. Halen geliştirilmiş birçok çeşidiyle Türkiye'de yapılan üretimin % 8 i ilimizde yetiştirilmektedir. Ancak ilimizde un sanayi dışında bu ürüne dayalı bir sanayi gelişmemiştir.

Tablo 24 Buğday üretiminin son 10 yıllık üretim durumu

Yıllar	Diyarbakır			Türkiye		
	Ekiliş(ha)	Üretim(Ton)	Verim(kg/ha)	Ekiliş(ha)	Üretim(Ton)	Verim(kg/ha)
2000	278.450	405.910	1.460	9.400.000	21.000.000	2.234
2001	276.650	897.020	3.240	9.350.000	19.000.000	2.032
2002	289.000	912.435	3.160	9.300.000	19.500.000	2.097
2003	311.000	996.819	3.210	9.100.000	19.000.000	2.088
2004	308.195	941.213	3.050	9.300.000	21.000.000	2.258
2005	323.270	941.760	2.913	9.250.000	21.500.000	2.324
2006	327.730	1.198.997	3.659	8.490.000	20.010.000	2.357
2007	340.870	1.296.438	3.803	8.097.700	17.234.000	2.128
2008	195.900	361.113	1.843	8.900.000	17.782.000	1.998
2009	422.226	1.606.674	3.805	8.729.000	20.600.000	2.360

3-2-2 Pamuk

İlimizde Sulamanın devreye girmesiyle birlikte giderek artan pamuk yetiştiriciliği, verim ve kalitesi bakımında Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır. Ancak sanayi bitkisi olan pamuğun ilimizde gerekli katma değeri yaratabilmesi için çır-çır dışında gerekli sanayi tesisleri kurulamamış ve entegrasyon sağlanamamıştır.

Tablo 25 Pamuk üretiminin son 10 yıllık üretim durumu

Yıllar	Diyarbakır			Türkiye		
	Ekiliş(ha)	Üretim(Ton)	Verim(kg/ha)	Ekiliş(ha)	Üretim(Ton)	Verim(kg/ha)
2000	63.840	198.092	3.100	654.177	2.260.921	3.456
2001	53.811	186.983	3.470	684.665	2.357.892	3.444
2002	61.275	219.376	3.580	721.077	2.541.832	3.525
2003	70.175	249.957	3.560	637.329	2.345.734	3.680
2004	69.598	260.057	3.737	640.045	2.455.071	3.836
2005	58.420	202.526	3.467	546.880	2.240.000	4.096
2006	55.620	230.899	4.151	590.700	2.550.000	4.317
2007	54.015	226.974	4.202	530.253	2.275.000	4.290
2008	46.222	193.374	4.184	495.000	1.820.000	3.678
2009	24.044	102.249	4.253	420.000	1.725.000	4107

3-2-3 Kırmızı Mercimek

Kırmızı mercimek toprağın zenginleşmesi ve insanların sağlıklı beslenmesi için yararlı olan bir bitkidir. Türkiye üretiminin %20'sinden fazlası ilimizde gerçekleşmektedir.

Tablo-13 Kırmızı mercimek üretiminin son 10 yıllık üretim durumu

Yıllar	Diyarbakır			Türkiye		
	Ekiliş(ha)	Üretim(Ton)	Verim(kg/ha)	Ekiliş(ha)	Üretim(Ton)	Verim(kg/ha)
2000	108.783	92.034	850	390.000	280.000	718
2001	98.776	112.036	1.130	400.000	460.000	1.150
2002	106.590	148.520	1.390	420.000	500.000	1.190
2003	109.540	141.279	1.290	380.000	485.000	1.276
2004	95.157	121.313	1.275	379.000	480.000	1.266
2005	89.720	112.342	1.252	386.700	520.000	1.345
2006	95.905	150.354	1.567	378.708	580.298	1.532
2007	93.955	121.837	1.296	357.233	508.378	1.423
2008	58.378	27.568	472	290.977	106.361	366
2009	43.803	59.921	1.368	267.745	275.050	1027

4- SERACILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ

Diyarbakır seracılığa uygun potansiyellere sahip olmasına rağmen halen alçak tünel ve plastik seralarda üretim yapılabilmektedir. Yüksek ısıtma maliyetleri ve gece-gündüz arasındaki yüksek ısı farklılığından dolayı genellikle kış periyodunda üretim yapılamayan seralar, sadece erken ara dönemlerde ürün çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Diyarbakır İli Çermik İlçesi gibi kaplıca bölgelerinde jeotermal ısıtma kullanılarak verimli bir şekilde seracılık yapılması mümkün olmasına rağmen seracılık konusunda istenilen gelişme sağlanamamıştır. Bunun sebebi üreticilerimizin bilgi eksikliği ve yeniliklere açık olmamalarıdır. Seracılık gibi yeni faaliyetlerin ilimizde ivme kazanabilmesi için teknik ve mali desteğe, öncü kişi ve kurumlara ihtiyaç vardır.

5- İLİMİZİN SU POTANSİYELİ VE SU ÜRÜNLERİN DURUMU

GAP kapsamında inşa edilen ve edilmekte olan Karakaya, Deve geçidi, Kral Kızı, Dicle, Batman, Silvan gibi baraj ve sulama projelerinin önemli bir bölümü Diyarbakır il sınırları dahilindedir. GAP projesi kapsamında enerji üretimi projeleri %90, sulama projeleri ise %4 oranında tamamlanmıştır. İlimizde köy hizmetleri, özel sulama ve GAP kapsamında(DSİ tarafından) gerçekleşen sulamalar

dahil halen %17 oranında tarım alanı sulanmakta olup GAP projelerin tamamlanmasıyla bu oran %64'e çıkacaktır.

GAP'ın tamamlanmasıyla birlikte Diyarbakır İl sınırları içerisinde oluşacak toplam su rezervuar yüzeyi 56.336 ha'a ulaşacaktır. Diyarbakır İlindeki en büyük rezervuar yüzeyi 20.758 ha ile Silvan Barajı ve Ara Depolamaları olacaktır. İldeki su ürünleri potansiyeli iyi bir şekilde değerlendirildiğinde, bölgenin su ürünleri üretimine ve ekonomiye önemli katkı sağlayacaktır.

İlimizde Baraj Rezervuarı Yüzeyleri 50.272 ha, Gölet Rezervuarı Yüzeyleri 1.261 ha, Akarsu yüzeyleri 4.803 ha olmak üzere Toplam **56.336 ha** dır.

Tablo 27 Diyarbakır ili tarım alanı sulama durumu

Toplam Tarım Alanı (ha)	Sulama Elverişli Tarım Alanı (ha)	Sulanan Tarım Alanı(ha)	% Sulama
695.923	443.925	114.662	17

İlimizin çiftçileri su kullanma konusunda yeteri bilince sahip değiller. Halen ağırlıklı olarak karık veya salma sulama yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem su kaybı ve verim düşüklüğüne neden olmakta, maliyeti artırmakta, eğimli arazilerde erozyona, düz arazilerde tuzlanmaya neden olmaktadır.

Uygun metot ve araçlar kullanılması durumunda Sulu tarım verim ve kaliteyi artıracak, aksi takdirde erozyon ve tuzlanma ile toprak kaybına, hastalık ve zararlıların artmasıyla verim ve kalite düşmesine neden olacaktır.

Karık ve damla sulama yöntemlerine göre farklı sulama suyu miktarlarına karşılık, elde edilen kütlü pamuk verimleri tabloda-15 de verilmiştir.

Tablo 28 sulamanın verim üzerine etkisi

Sulama suyu miktarı (mm)	Verim (kg/ha)	
	Karık sulama	Damla sulama
600	2474	3368
700	2810	3768
800	3105	4108
900	3358	4388
1000	3569	4608

İlimiz sınırları içerisinde yer alan baraj ve göletler, hidroelektrik enerji sağlamanın yanında sulama ve balıkçılık faaliyetinin de yapılmasına olanak sunmaktadır. Ancak sulama kanallarının yapılmamış olması ve kültür balıkçılığının (aynalı sazan dışında) ilimizde yaygınlaşmamış olmasından dolayı bu potansiyeller yeterince değerlendirilememektedir.

6- İLİMİZDE HAYVANCILIĞIN DURUMU

İlimizde hayvancılıkla uğraşan işletme sayısı az ve istikrarsızdır. İşletmeler ağırlıklı olarak yerli ve melez(Güneydoğu Anadolu Kırmızısı ve Holstayn melezi) ırkı sığır, Akkaraman-ivesi karışımı koyun ve dağlık kesimlerde keçi beslenmektedir. Son yıllarda hayvancılığın geliştirilmesi için Tarım Bakanlığı Kırsal Yatırımların Desteklenmesi Programı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve Kooperatifler vasıtasıyla destekler verilmektedir. İlimizde(Bölgemizde) hayvancılığın geliştirilmesine önemli katkı sunması beklenen bu desteklerin sonuçları halen görülebilmemiş değildir. Hayvancılığı destekleme ve geliştirilmesi konusunda istikrarlı bir politikanın uygulanmamış olması ve ithalat kapısını sürekli açık tutması sürdürülebilir bir hayvancılığın yapılmasını olumsuz etkilemiştir.

Hayvan sirkülasyonunun takip edilmesi ve verilen desteklerin zamanında izlenme-değerlendirmesinin yapılması, sağlıklı verilerin elde edilmesi ve olumlu sonuçlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

İlimizde bulunan kırmızı et mezbahana ve kombinelerinde hayvan kesimi yapılmakta ancak katma değer yaratan parçalama ve ürüne işleme işlemleri yapılmamaktadır. Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre İlimizdeki Küçük ve Büyük baş hayvancılık durumu aşağıya çıkartılmıştır.

Tablo 29 İlçeler bazında Büyük ve Küçükbaş hayvan varlığı

İlçeler	Sığır (yerli ırk)	Sığır (melez)	Sığır (K. İrk)	Manda	Toplam (B.Baş)	Koyun	Keçi	Toplam (K.Baş)
Bağlar	6.850	1.250	1.106	525	9.731	31.500	1.100	32.600
Bismil	8.985	769	1.778	83	11.615	33070	2.140	35.210
Çermik	6.360	5.470	2.620	0	14.450	122.400	13.500	135.900
Çınar	19.000	9.500	6.900	770	36.170	129.000	39.900	168.900
Çüngüş	1.342	620	525	0	2.487	930	5.113	6.043
Dicle	2.890	2.870	2.710	0	8.470	6.800	12.100	18.900
Eğil	4.747	2.410	1.038	0	8.195	25.923	3.300	29.223
Ergani	16.900	18.360	3.660	0	38.920	102.500	18.200	120.700
Hani	5.940	1.271	1.364	0	8.575	4.450	8.550	13.000
Hazro	3.850	3.600	410	600	8.460	3.300	3.000	6.300
Kayapınar	2.500	2.185	1.415	0	6.100	33.000	1.678	34.678
Kocaköy	6.340	4.875	807	305	12.327	10.870	4.550	15.420
Kulp	12.020	1.930	5.850	0	19.800	19.100	29.500	48.600
Lice	5.100	3.840	3.100	0	12.040	1.730	9.600	11.330
Silvan	30.000	4.600	960	1.930	37.490	18.000	7.800	25.800
Sur	4.980	4.000	3.700	860	13.540	4.000	965	4.965
Yenişehir	2.200	1.400	1.195	780	5.575	14.500	1.145	15.645
Toplam	140.004	68.950	39.138	5.853	253.945	561.073	162.141	723.214

(GTHİM Diyarbakır 2010)

Tablo 30 Hayvan Varlığı ve elde edilen ürünler

Büyük Baş Hayvan Sayısı	253.945	Adet
Küçük Baş Hayvan Sayısı	723.214	Adet
Süt Üretimi	203.768	Ton
Et Üretimi	6.823.726	Kg
Kovan Sayısı	73.123	Adet
Bal Üretimi	846.186	Kg
Besideki Hayvan Sayısı	5675	Adet
50 Baş ve Üzeri Hayvan Bulunan İşletme Sayısı	35	işlt
Kırmızı Et Mezbahanesi ve Kombinası	5	Adet
Yumurta Paketleme Tesisi	1	Adet

(GTHİM Diyarbakır 2009)

6-1 Büyük Baş Hayvancılığın (sığır-manda) Durumu

İlimizde Sığır ve mandadan oluşan mevcut büyük baş hayvan popülasyonu içerisinde kültür ırkı sığır varlığı % 15 civarında olup geri kalanı yerli ve melez ırklar oluşturmaktadır. Kışın sert geçen birkaç ayın(3ay) dışında büyük baş hayvanlar ektansif(meraya dayalı) olarak beslenmektedir. Yerli ırk popülasyonun fazla olması ve meraya dayalı beslenmeden dolayı hayvanların doğal risklerden daha fazla etkilenmesi, birim hayvan başına alınan et ve süt verimini düşürmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının(Tarım Bakanlığı) BB Kültür ırkı hayvan edinme ve entansif(ahırda) besleme kültürü oluşturmak için üreticilere önemli destekler vermektedir.

6-2 Küçük Baş Hayvancılığın Durumu

İlimizin sahip olduğu arazilerin %50 den fazlası tarım dışı alanlardır. Bu alanlar /küçükbaş hayvan beslemeye elverişlidir. Çünkü küçükbaş hayvan ektansif(meraya dayalı) beslendiğinde ekonomik bir gelir sağlar. Ormanlık ve düz alanlar da koyun, yamaç ve daha yüksek yerlerde keçi besiciliğinin yaygınlaştırılması doğal bitki örtüsünden etkili yararlanmayı da sağlayacaktır. Özellikle sütü dondurma yapımından kullanılan, döl ve süt verimi yüksek ve yerli keçilere göre ormanlık alanlara daha az zarar veren saanen keçisi ilimiz de başarılı bir şekilde yetiştirilebildiği bilinmektedir. Ancak küçükbaş hayvan desteklemeleri daha az, mera ve yaylakların halen güvenli olmaması küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini olumsuz etkilemektedir.

6-3 Kümes Hayvanı(Kanatlı) Yetiştiriciliği-Beyaz Et Üretimi

İlimizde(bölgemizde) tüketimi fazla olan beyaz etin üretimi için kanatlı besleyen üretici yoktur. GAP Bölge Kalkınma Planında Diyarbakır ve Siirt illerinde kanatlı(Piliç) yetiştiriciliğinin geliştirilmesi öngörülmüş ancak gerçekleştirilememiştir. Bölgenin beyaz et tüketim kapasitesi ve komşu ülke pazarları dikkate alındığında ilimizde beyaz et üretiminin yaygınlaşması önemli bir boşluğu dolduracaktır. Özellikle tavuk yetiştiriciliğinin ilimizde gelişmemiş olmasının nedenlerinin başında bu sektöre yeterli desteğin verilmemesi, kesimi ve parçalanması için gerekli alt yapının geliştirilmemiş olmasıdır.

İhracatın gelişmesine katkı sunacak bu sektör, Küme geliştirme metoduyla ele alınır, girişimci ve üreticilerin örgütlenmesi(birlik kurulması) sağlanır ve alt yapının geliştirilmesi için gerekli destekler verilirse, ilimize önemli gelir sağlayacak duruma gelecektir.

6-4 Arıcılık

İlimizin geçiş bölgesi olması, sahip olduğu bitki çeşitliliği ve iklimsel farklılık arıcılık için büyük avantajlar sunmaktadır. Bu sebeple arıcılık ilimize bağlı tüm ilçelerimizde üreticiler tarafından yürütülen bir faaliyettir. Ancak ilimizde arıcılıkta elde edilen ürünleri işleyen, ambalajlayan ve arıcılıkta kullanılan alet ve ekipmanların temin edileceği işletmelerin olmaması arıcıları dışa bağımlı hale getirmekte ve arıcılığın gelişmesini engellemektedir.

Tablo 31 Diyarbakır'da arıcılık faaliyeti ve elde edilen ürünler

İlçeler	Köy sayısı (Adet)	Kovan sayısı(adet)		Bal üretimi (Kg)	Balmumu üretimi (Kg)
		Eski	Yeni		
Bağlar	10	0	15 645	210 000	700
Bismil	14	40	534	4 860	760
Çermik	21	0	4 155	124 650	1 750
Çınar	4	50	300	4 000	500
Çüngüş	22	250	10 200	76 000	8 500
Dicle	9	500	1 000	35 000	3 500
Eğil	2	60	15	875	87
Ergani	15	0	1 983	19 830	800
Hani	3	550	180	2 190	800
Hazro	1	0	750	5 720	660
Kayapınar	17	0	24 152	51 584	7 245
Kocaköy	3	55	0	165	15
Kulp	40	500	5 500	150 000	1 800
Lice	14	500	2 500	10 900	5 500
Silvan	1	0	824	10 712	426
Sur	3	0	400	6 900	450
Yenişehir	6	0	2 380	142 800	1 500
Toplam	185	2 505	70 618	846 186	34 993

7- İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE İPEKLİ DOKUMA

Tarihte Diyarbakır ilinin ekonomisinde İpek böceği yetiştiriciliği ve ipekli dokuma önemli bir yer tutmaktadır. Mevcut durumda da ilimiz 700-800 üretici ile yılda ortalama 50 ton yaş koza üretimiyle ipekböceği(yaş koza) yetiştiriciliğinde Türkiye’de 2. sırada yer almaktadır. 2007 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) tarafından Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (**KOZABİRLİK**) merkezlerinin Diyarbakır’a taşınması için çalışma başlatılmış ancak gerçekleştirilememiştir. Halen Cazibe merkezlerinin geliştirilmesi projesi kapsamında Kulp ilçesinde yürütülen çalışmalar mevcut ancak yeterli değildir. Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin (**KOZABİRLİK**) ilimize taşınması veya Bir Araştırma Enstitüsünün açılması, tarih boyunca İpekböceği yetiştiriciliği ve ipekli dokumanın merkezi olan ilimizde bu sektörün büyümesine önemli katkı sağlayacaktır. İlimizde üretim faaliyetlerinin artırılması ve dokumada istenilen düzeye ulaşılabilmesi için daha fazla teknik ve mali desteğe ihtiyaç vardır.

8-ORGANİK TARIM

Sağlıklı beslenmenin ön koşulu sağlıklı ve sürdürülebilir gıda üretimidir. Dünyada birim alanda daha fazla verim alabilmek için çoğu zaman hiçbir kurala uymadan ilaç, gübre vb girdiler kullanılmaktadır. Kurlsız kullanılan girdilerin katkısıyla elde edilen ürünleri tüketen canlılar (insan, hayvan, bitkiler) bir süre sonra çeşitli sağlık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple belirli kurallar çerçevesinde sürdürülebilir bir şekilde tarım yapılması anlayışı her gün daha fazla benimsenmekte, bu sebeple üretimin tüm süreçleri ve kullanılan girdiler kayıt altına alınmaları zorunlu hale getirilmektedir. Üretilen ürünlerin kolayca izlenebilmesi ve her aşamada denetlenebilmesi ile üretilen ürünlerin insan sağlığına zarar verebilecek kimi katkıları barındırmasının önüne geçerek hastalıkların yayılması/oluşmasını ciddi oranda engellenmeye çalışılmaktadır.

Organik Tarım sektörü, gerek Dünyada gerekse ülkemizde hızla gelişmekte, organik tarım ürünleri pazarı her geçen gün genişlemektedir. Organik Tarım, dünyada ve Türkiye’de yeni bir sistem olması nedeniyle; üreticilerin ihtiyaç duyduğu girdi temini, uygulama ve diğer konularda eksiklikler söz konusudur. Bu nedenle özellikle araştırma kurumları ve üniversitelerce yürütülen Ar-Ge çalışmalarını izlemek, organik tarımda kullanılacak girdilerin gerekli kurallar çerçevesinde kullanılmasını yaygınlaştırmak için üreticilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Organik Tarım Konusunda kongre, konferans ve çalıştaylar düzenlenmelidir.

İlimiz organik tarım yapmak için uygun koşullara sahip olmasına rağmen, üreticilerimizin yeterli bilgiye sahip olmamasından dolayı GAP bölgesi illeri içerisinde en az organik üretim yapan ildir.

Tablo 32 organik tarım üretimi

İl	Çiftçi sayısı	Toplam üretim alanı (ha)	Üretim (ton)
Adıyaman	52	2.256,76	6.559,81
Batman	6	338,69	1.519,76
Diyarbakır	28	356,48	777,41
Gaziantep	68	3.524,39	4.575,18
Mardin	35	1.450,41	8.954,58
Şanlıurfa	27	2.123,02	10.383,82
Toplam	216	9.729,75	32.770,56

9-GÜNEŞ ENERJİSİ KULLANIMI

Çevre duyarlılığı gelişmişliğin ölçütüdür. Çevreye zarar vermeyen girdilerin kullanımı her geçen gün biraz daha yaygınlaşmaktadır. Özellikle tarımsal işletmelerde ve tarımsal üretim de güneş enerjisinde yararlanmak maliyet etkinliği ve sürdürülebilirliği sağlayacaktır. İlimiz ortalama yıllık 7,500 saat güneşleme süresi ve 422.981 cal/m².gün güneş ışınım şiddetiyle güneş enerjisi bakımından en şanslı illerden biri olmasına rağmen, güneş enerjisinden en az yararlanan illerdendir.

Güneş enerjisi sera ısıtmalarında, yer altı su kullanımında, hayvancılık işletmelerinin dış mekan aydınlatılmasında ve yüksek ısı gerektiren sanayide rahatlıkla kullanılmaya uygun bir potansiyeldir.

10- İLİMİZDE TARIMSAL SANAYİNİN DURUMU

Diyarbakır ilinde sanayileşme sürecinin, güvenlik ve istikrar durumundaki iyileşmeye paralel olarak genel anlamda son yıllar da hız kazandığını söyleyebiliriz. İlimizdeki mevcut sanayi ve istihdamın sektörel dağılımı dikkate alındığında, tekstil, örme ve deri sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayi, gıda, içki ve tütün sanayi ile madencilik ve taş ocakçılığı sanayi öne çıkmaktadır. Diyarbakır ilindeki sanayi istihdamının yaklaşık % 80'ini borsamızın da ilgi alanına giren bu sektörler sağlamaktadır. Diyarbakır ilindeki sanayi işletmelerinin % 71'inin tüketim malı, % 24'ünün ise sanayi girdisi ürettikleri görülmektedir. Hem tüketim malı hem de sanayi girdisi üretimi yapan işletmelerin oranı ise % 5'tir.

Gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin toplam sanayi içerisindeki payı % 15,1, istihdam içerisindeki payı % 11,4'tür. Diyarbakır ilinde gıda sektörünün alt sektör dağılımına bakıldığında, yağ, şeker ve un sanayisinin öne çıktığı görülmektedir. İşletme sayısı dağılımına göre % 17'lik oranla un üretimi 1'inci sırada yer alırken, 2. sırada yağ ve 3'üncü sırada şeker sektörü gelmektedir. Diyarbakır tarım sektörü toplam ihracatında bitkisel ürünlerin payı % 91, hayvansal ürünler, ağaç ve orman ürünlerinin payı % 9'dur. Diyarbakır sanayi sektörü ihracatı içinde sanayi mamullerinin oranı % 61, kimyevi madde ve mamullerinin oranı % 32, tarıma dayalı işlenmiş ürünlerin oranı ise %7'dir. Diyarbakır'ın ihracatı ağırlıklı olarak irak ve çok az miktarda Suriye ile yapılmaktadır.

Tablo 33 Diyarbakır İlindeki Sanayi İşletmeleri Sayısı ve Sektörel Dağılımı

Faaliyet Alanı	İşletme Sayısı	Oran (%)
Tekstil, Örme ve Deri Sanayi	85	16,3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	85	16,3
Gıda, içki ve Tütün Sanayi	82	15,7
Metal, Metal Eşya ve Makine Sanayi	78	14,9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	71	13,6
Kimya-Petrol-Kömür-Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sanayi	65	12,5
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	45	8,6
Diğer	11	2,1
Toplam	522	100

(2010)

Tablo 34 Tarıma Dayalı Sanayi grupları ve sayıları

Çırçır Fabrikası	44	Adet
İplik ve Dokuma Fabrikası	1	Adet
Yem Fabrikası	6	Adet
Nişasta Fabrikası	1	Adet
Bitkisel Yağ ve Margarin Fabrikası	4	Adet
Tarım Makineleri İmalathanesi	22	Adet
Un fabrikası	15	Adet
Zeytin Salamura Tesisi	1	Adet
Süt İşleme Tesisi	6	Adet

İlimizde Zeytinyağı, domates salçası, üzüm şırası ve ilimizde yetiştirilebilen diğer meyve-ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması için gerekli sanayi geliştirilememiştir. İklimin uygun olmasına rağmen belirtilen ürünlerin üretiminin yaygınlaşmamasının önemli etkenlerinden biride sanayinin gelişmemiş ve pazar olanaklarının olmamasıdır.

11- KURUMSAL YAPILANMA VE SORUMLULUKLAR

Çağımızda hiçbir kurum Sosyal Sorumluluktan kaçınmaz. Şimdiye kadar ihmal edilmiş grup ve alanlara karşı tüm kişi, kurum ve kuruluşların duyarlı davranması insani bir sorumluluktur. Bu sebeple tarım dışı faaliyet alanları artırılarak istihdam olanakları yaratmak, kentleşme, göç, kadın ve sokak çocuklarının sorunlarına eğilmek, çocuk işçiler, mevsimlik gezici tarım işçileri, genç çiftçilerin karşılaştığı engelleri aşabilmeleri için girişimlerde bulunmak, onlarla dayanışma içerisinde olmak, ilgili kurumlar nezdinde girişimlerde bulunmak ve proje hazırlayıp uygulamak yararlı olacaktır.

Seracılık, kümes hayvancılığı, meyvecilik gibi ilimizde gelişme potansiyeli olan alanlarda Tarıma dayalı ihtisas organize bölgelerinin kurulmasına öncülük etmek, yaygınlaştırılması ve tarım ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi, depolanması ve bu ürünlere dayalı organize sanayi bölgelerinin oluşması ve gelişmesine katkı sunacaktır.

Ayrıca Borsamız Kırsal alanlardaki yerleşimlerin geliştirilmesi için model olacak çalışmalar yürütebilir. Bunun için örnek bir veya birden fazla yerleşim seçilerek, seçilen yerleşimlerde ki üreticilere teknik destek hizmeti verebilir ve deneme-demonstrasyon çalışmaları yürütebilir.

Borsamız yürüteceği AR-GE çalışmalarıyla Tarım işletmelerinin modern yöntemlerden haberdar olmasını sağlayabilir. Yetiştiricilik, hastalık ve zararlılarla mücadele ve ortak girdi temini ve ekipman kullanmaları konusunda üye çiftçilerine danışmanlık hizmeti verebilir. Üye çiftçilerin karşılaştığı sorunların çözümü konusunda ilgili kurumlar nezdinde girişimlerde bulunulabilir.

12-TARIMSAL ÜRETİMİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

DPT Dokuzuncu kalkınma planında İmalat sanayinin gelişmesini sınırlayan yapısal nitelikteki sorunları “Teknoloji üretiminde yetersizlik, modern teknoloji kullanımının yaygınlaşmaması, nitelikli işgücü noksanlığı, yüksek katma değerli ürünlerde yetersiz üretim, yeni gelişen sektörlerde yeterince yatırım yapılamaması, tesislerin üretim ve yönetim yapılarında yetersizlik, yatırımcıların bilgiye erişimindeki zorluklar, organize sanayi bölgeleri ihtiyacının yeterli düzeyde karşılanamaması ile kayıt dışılık ve ithalattan kaynaklanan haksız rekabet” olarak tespit edilmiştir.

Bu yapısal sorunlar ilimizdeki işletmelerde kendisini daha ağır his ettirmektedir. Sonuç olarak marka oluşturan, rekabet gücü yüksek ve sürdürülebilir işletmeler kurulamamış, bu durum sanayinin gelişmesi ve üretimi de sınırlandırmaktadır.

Temel kalkınma senaryosu, “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ni, Tarıma Dayalı İhracat Bölgesi” haline getirmek olan GAP Master Planı’nda “İmalat sanayinin, yerel kaynakları harekete geçiren, ulusal ve uluslararası çevre normlarına uygun, tüketici tercihlerini gözeterek, ulusal ve uluslararası standartlarda, tüketici sağlığını ve güvenliğini öne alan, nitelikli işgücü kullanan, çağdaş işletmecilik yöntemleri ile çalışan, AR-GE ve teknoloji üretimine kaynak tahsis eden, özgün tasarım ve marka yaratan bir yapıda gelişmesinin özendirilmesi” gerektiğini belirlenmiştir.

GAP Eylem Planı’nda da “tarımda verimlilik artırılarak tarıma dayalı sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesi ve bölge ihracatının artırılması” hedef olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca sulama altyapısının hızlı bir şekilde tamamlanması, tarım ürünlerinde çeşitlilik ve verimliliği artırmak dolayısıyla bölgede tarıma dayalı sanayinin gelişmesi için ortam oluşturmak GAP Eylem Planı’nın hedefleri arasında yer almaktadır.(GAPBKĞ, 2010).

12-1 Tespit Edilen Temel Sorunlar

1- İlimizdeki tarım arazileri çok parçalı ve çiftçilerimizde ortak (müşterek) makine parkı oluşturma alışkanlığı yoktur. Bu durum tarımda üretim maliyetini artırmaktadır. (Sadece arazi toplulaştırmanın verime etkisi %40 oranındadır.)

2- Kuzeyi ve güneyi, iklim ve topografik yapı bakımından farklı özelliklere sahip olan ilimizde Pazar değeri yüksek ve sanayi girdisi olan ürünlerin üretimi yetersizdir. İlimiz, Buğday ve kırmızı mercimek üretimi bakımında Türkiye ortalamasına göre iyi bir konuma sahip olmasına rağmen bulgur ve mercimek fabrikası yeni kurulabilmiştir.

3-Tarımsal üretim alanında faaliyet gösteren sivil ve kamu kurumlarının birbiriyle iletişim ve işbirlikleri yetersiz, kapasiteleri düşük ve alt yapıları zayıftır. Bu sebeple sorunların tespiti ve çözüm önerileri geliştirme konusunda yetersiz kalmakta ve ilimizin rekabet gücünü artıracak etkililiği gösterememektedirler.

4-Arazi toplulaştırması ve sulama kanallarının tamamlanması Tarımsal üretim için hayati önem taşımaktadır. Ancak bu alanlardaki çalışmalar ilimizde çok yavaş yürütülmektedir. GAP bölgesinde gerçekleşen % 17 sulama projelerinin sadece %4 ü ilimizdedir.

5-İlimizde gelişme potansiyeli olan ancak istenilen düzeyde yapılmayan ve yaygınlaşmamış Büyük baş hayvan (Et ve Süt) besiciliği, piliç ve yumurta tavukçuluğu, meyve ve sebzeçilik ve seracılığa gerekli teknik ve mali destekler verilememektedir. Bu sektörlerin geliştirilmesi için verilen mali destekler(hibe) genellikle amacı dışında kullanılmaktadır.

6-Tarımsal işletmelerde genel olarak hayvancılık ve bitkisel üretim bir arada yapılmakta olup, işletmelerin küçük ölçekli ve çok parçalı yapıda olması verimliliğin düşük seviyelerde kalmasına yol açmaktadır. Hayvancılık işletmelerin de birim hayvan başına elde edilen verimler düşük, besleme için gerekli yem bitkileri üretimi yetersizdir.

7-Tarımsal üretimde teknoloji kullanımı ve AR-GE çalışmaları yetersiz, üreticiler teknik bilgiye ve yenilikçi üretim yöntemlerine karşı yeterli duyarlılığı gösterememektedirler.

8-Organik üretim yetersiz, yağlı bitkiler (ayçiçeği, kanola, aspir) ve süs bitkileri üretimi geliştirilememiştir.

12-2 Çözüm Önerileri

1- GAP Bölgesi Tarımsal gıda bölgesi(Tarım borsası merkezi) olma potansiyeline sahiptir İlimizin bu potansiyelleri harekete geçirerek “tarımsal gıda merkezi” olabilmesi için Borsamız başta olmak üzere tüm ilgili kurumlar dokuzuncu kalkınma planı ve GAP Master planında belirtilen sorunların giderilmesi ve GAP Eylem Planında belirtilen hedeflere ulaşmayı sağlayacak şekilde hareket etmeli ve buna göre alt yapılarını güçlendirmelidirler.

2- Borsamız uluslar arası standartlara uygun hizmet verebilecek şekilde kurumsal yapısını güçlendirmeli ve geleceğin temel ihtiyacı olan lisanslı depoculuk, akredite gıda laboratuvarı gibi tarım ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve ihracatın artmasına katkı sunacak alt yapısını güçlendirmelidir.

3- İlimiz önemli tarım arazilerine ve tarımsal üretim için uygun koşullara sahiptir. Üretim çeşitliliğini ve verimliliği artırmak için sulama projelerinin bir an önce tamamlanması sağlanmalıdır.

4- Diyarbakır ili pamuk yağı üretimi alanında Türkiye içinde önemli bir paya sahiptir. Ancak ekimi yapılmayan ayçiçeği, kanola, aspir gibi yağlı bitkilerin ekiminin yaygınlaştırılması yağ sektöründe çeşitliliği ve rekabeti artıracak ilimizi bitkisel yağ merkezi haline getirecektir.

5-İlimiz buğday üretiminde önemli bir yere sahiptir. Bulgur, Makarna, paket un, bisküvi, kek gibi alanlarda bir sanayi oluşturma potansiyeli vardır. Özellikle komşu ülkelere yönelik bu yönde bir pazar potansiyeli de mevcuttur. Ayrıca sulamanın artması, tarımsal üretimin gelişmesini sağlayacak ve zirai makinelere olan ihtiyaç artacaktır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere makine sanayi ve yan sanayinin de gelişmesine ihtiyaç olacaktır.

6-İlimizde Tarım ve Hayvancılık alanında faaliyet gösteren kurumların kapasiteleri geliştirilmeli ve birbiriyle iletişimleri artırılmalıdır. İlimizde bulunan ilgili kurumların işbirliği yapmaları, kapasite ve rekabet gücünü artıracak program ve projeler oluşturulmalıdır.

7-Bölgenin sahip olduğu potansiyeli değerlendirerek üretime dönüştürülebilmesini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için Tarımsal üretimin her alanında kümeleşmeye gidilmelidir. Tarıma Dayalı İhtisas Organize Hayvancılık Bölgesinin yanı sıra sera, meyvecilik ve kümes hayvancılığında da küme geliştirilmeli, özendirici teşviklerin verilmesi sağlanmalıdır.

8- STK, meslek örgütleri, işveren ve çiftçi örgütlerinin ortak çabasıyla ve ilgili kamu kurumlarının desteğiyle ilimizin sahip olduğu potansiyeller Türkiye’de ve bölge ülkelerinde tanıtılmalıdır. Araştırmalar yaptırılmalı, Üniversite ve araştırma kurumlarından destek alınarak Broşür, kitap vb bilgilendirici kaynaklar hazırlanıp yayınlanmalı, karşılıklı ziyaretler organize edilmelidir.

9-İlimizde üretilen tarımsal ürünlerin, ilimizde işlenerek, daha fazla katma değer ve istihdam yaratacak sanayinin geliştirilmesi ve yeni pazar ağlarının oluşturulması gerekmektedir.

10- İlimizin çiftçisini üretim desenini geliştirmeye, çağdaş üretim yöntem(organik, iyi tarım) ve araçlarını kullanmaya teşvik edilerek verim ve kalite artırmalıdır. Bunun için ilgili mesleki, özel ve kamu kurumları tarafından gerekli eğitim yayım hizmetleri ile ekonomik ve teknik desteklerin verilmesi sağlanmalıdır. Üretici, girişimci ve ilgili meslek örgütleri ilimizdeki Üniversite, araştırma ve yayım kurumlarıyla işbirliği yapmalı ve her kurum sahip olduğu olanakları kullanarak eğitim-yayım çalışmalarına katkı sunmalıdır.

11-Avrupa Birliği, Tarım Reformu genel Müdürlüğü(Arazi Toplulaştırma ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri Projesi), GAP İdaresi Bölge Başkanlığı, Kalkınma Ajansları ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı gibi kurumlar tarafından yürütülen projelerden üyelerimizin yararlanmasını sağlayacak iletişim ağı kurulmalı, verilen imkanlardan ilimizin en iyi şekilde yararlanmasını sağlayacak proje hazırlanma ve uygulanma konusunda destek verilmelidir.

12-Yerel bilgi ve deneyimler dikkate alınarak kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla; arıcılık, ipek böcekçiliği, süs bitkileri, bıldırcın ve hindi yetiştiriciliği ve bunun gibi yerel koşullara uygun yeni türlerin adaptasyonuna yardımcı olan modern işletmelerin kurulması sağlanmalıdır.

13-İlimizin sınırları dahilinde bulunan ve kültür balıkçılığı yapmaya uygun akarsu, baraj ve göletlerden yararlanmak isteyen girişimcilere teknik bilgi ve mali destek verilmesini sağlayarak bu potansiyel ciddi bir sektöre dönüştürülmelidir.

14- Diyarbakır iline ait güncel bir tarım ve sanayi envanteri bulunamamaktadır. Bu sebeple yapılan çalışmalarda geçmiş yıllara ait veriler kullanılmaktadır. Gelecek çalışmaların planlanmasını kolaylaştıracak kapsamlı bir envanter çalışması yapılarak güncel ve güvenilir verilerin elde edilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak her kurum kendi ilgi alanına giren konularda yetkinleşmelidir. İlimizde Tarım, hayvancılık ve bu alanlara dayalı sanayinin geliştirilmesi amacıyla Borsamız öncü rolü üstlenebilecek şekilde alt yapısını(uluslar arası standartlara sahip laboratuvar) ve konumunu(kurumsal akreditasyon) güçlendirmeli, kitap, dergi, broşür, konferans, panel ve çalıştaylarla bilgilendirme çalışmalarını sürdürmelidir.

Hanifi EREN
Ziraat Mühendisi

YARARLANILAN KAYNAKLAR: DPT, TÜİK, Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü, GAP BKİ, Karacadağ Kalkınma Ajansı

EK: 1 TARIMLA İLGİLİ OLAN KAMU KURUMLARI

Kurum Adı	Görev Alanındaki İller	İletişim Bilgileri
Karacadağ Kalkınma Ajansı	Diyarbakır, Şanlıurfa	Şanlıurfa Yolu 1. Km Kaynartepe Mah. No:15 Bağlar/Diyarbakır Tel: 0412 237 12 16-17 Faks: 0412 237 12 14
Tarım İl Müdürlüğü	Diyarbakır	Valilik Binası Karşısı Yenişehir/Diyarbakır Tel: 0412 223 93 05 Faks: 0412 224 51 04
Tarım Reformu Diyarbakır Bölge Müdürlüğü	Diyarbakır, Batman, Bitlis, Muş, Siirt, Şırnak, Van	Kurum Diyarbakır'da yeni kurulduğu için iletişim bilgileri mevcut değildir
Diyarbakır Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü	Diyarbakır, Adıyaman, Şanlıurfa, Siirt, Elazığ, Bitlis, Van, Batman, Mardin, Şırnak, Malatya, Bingöl, Hakkari, Muş	Silvan Karayolu 7. Km PK: 115 Yenişehir/Diyarbakır Tel: 0412 326 11 06- 0412 326 11 43 Faks: 0412 326 12 03
Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü	Diyarbakır, Mardin, Şırnak, Siirt, Batman, Elazığ, Adıyaman, Malatya, Şanlıurfa, Bitlis, Hakkari	Silvan Karayolu 7. Km PK: 72 Yenişehir/Diyarbakır Tel: 0412 326 13 23- 0412 326 13 40 Faks: 0412 326 13 24
Devlet Su İşleri X. Bölge Müdürlüğü	Diyarbakır, Batman, Siirt, Mardin, Şırnak	Seyrantepe Sanayi Mah. Elazığ Bul. No:147 Yenişehir / Diyarbakır Tel: 0412 237 49 63 Faks: 0412 237 19 19
Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi	Diyarbakır	Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi 21280 Kampus/DİYARBAKIR Tel: 0 412 248 85 09 Faks: 0 412 248 81 53
Dicle Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi	Diyarbakır	Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi 21280 Kampus/DİYARBAKIR Tel: 0 412.248 80 20 Faks: 0 412 248 80 21
Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Diyarbakır İl Koordinatörlüğü	Diyarbakır	Şanlıurfa Yolu 1. Km Gündoğan Plaza Kat:2 No: 7 Kayapınar/Diyarbakır Tel: 0412 252 12 89 Faks: 0412 252 12 90
Diyarbakır, Batman, Siirt Kalkınma Projesi (IFAD)	Diyarbakır, Batman, Siirt	Tarım İl Müdürlüğü Rızvanağa Cad. Çiftçi Eğitim Şube Binası DİYARBAKIR Tel: 0412 228 91 36

EK-2: TARIM ARAZİLERİNDE TOPRAK İŞLEMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ

Toprak İşleme Yöntemi	Üstünlükleri	Eksiklikleri
Geleneksel Toprak İşleme	-Toprağın iyi karışmasını sağlar	-Nem kaybı çok fazla -Erozyona uğrama fazla -Yakıt tüketimi fazla -Toprak bozulması fazla
Azaltılmış Toprak İşleme	-Erozyona uğrama daha az -Nem kaybı daha az -Yakıt tüketimi daha az -Toprak bozulması daha az	
Toprak İşlemesiz	-Nem korunumu iyidir -Ekonomiktir -Toprak özelliklerini iyileştirilmesini sağlar	-Yabancı ot sorunu vardır -Uygun makine temini sorunu vardır.
Korumalı Toprak İşleme	-Nem kaybı düşüktür -Ekonomiktir -Erozyon kontrolü sağlanır	-Anız problemi yaşanır
Sırta Ekime Yönelik Toprak İşleme	-Karık sulamaya uygundur -Ekonomiktir -Erozyon kontrolü sağlanır	-Nem Kaybı fazladır -Makinelerde değişim gerekmektedir.

Kaynak: (GATAE 2007)

EK-3: DİYARBAKIR İLİ SU, TOPRAK KAYNAKLARI VE HİDROELEKTRİK ENERJİ POTANSİYELİ

GENEL BİLGİLER

Yüzölçümü :	15 127 km ²
Rakım :	625 m
Yıllık ortalama yağış :	809 mm
Ortalama akış verimi :	13,85 l/s/ km ²
Ortalama akış/ yağış oranı :	0,54

SU KAYNAKLARI POTANSİYELİ

Yerüstü suyu toplamı :	6 905 hm³
Dicle havzasından :	6 520 hm ³
Fırat havzasından :	385 hm ³
Yeraltı suyu :	350 hm³
Toplam Su Potansiyeli :	7 255 hm³
Dicle nehri akışı :	7 128 hm ³
Sinek Çayı akışı (Fırat'tan) :	200 hm ³
Toplam Su Akışı :	7 328 hm³
Baraj Rezervuarı Yüzeyleri:50 272 ha	
Atatürk Barajı :	2 452 ha (81 700 ha)
Batman Barajı :	3 100 ha
Devegeçidi Barajı :	3 214 ha
Dicle Barajı :	2 650 ha
Dibni Barajı :	4 160 ha
Dilaver Barajı :	71 ha
Ergani Barajı :	89 ha
Göksu Barajı :	390 ha
Ilısu Barajı :	3 750 ha
Karakaya Barajı :	1 868 ha (29 800 ha)
Kale Barajı :	960 ha
Kıbrıs Barajı :	152 ha
Kıralkızı Barajı :	6 000 ha
Kolludere Barajı :	273 ha
Lice-Hani Barajı :	340 ha
Oyuklu Barajı :	45 ha
Silvan Barajı ve ara depolamaları :	20 758 ha
Gölet Rezervuarı yüzeyleri:1 261 ha	
Beşpınar Göleti :	108 ha
Gözegöl Göleti :	648 ha
Halilan Göleti :	172 ha
Kabaklı Göleti :	6 ha
Künreş Göleti :	46 ha
Ortavıran Göleti :	281 ha
Akarsu yüzeyleri :	4 803 ha
Ambar Çayı :	192 ha
Batman Çayı ve kolları :	1 960 ha
Başnik Çayı :	433 ha
Dicle Nehri :	901 ha
Dibni Çayı :	398 ha
Devegeçidi Çayı :	208 ha
Kuru Çayı :	80 ha

Maden Çayı :	128 ha
Pamuk Çayı :	224 ha
Sinan Çayı :	175 ha
Şeyhan Çayı :	34 ha
Savur Çayı :	70 ha

TOPRAK KAYNAKLARI POTANSİYELİ VE KULLANIM ŞEKLİ

KHGM Etüt Sonuçları

Tarıma elverişli arazi :	683 437 ha , %45
Çayır - Mer'a :	381 642 ha , %25
Orman - Fundalık :	384 662 ha , %26
Diğer arazi :	62 950 ha , % 4
Toplam :	1 512 691 ha, %100
Sulanabilir arazi :	680 964 ha

DSİ ETÜT SONUÇLARI

Etüt edilen arazi :	640 292 ha, % 42
Sulamaya elverişli arazi :	583 173 ha, % 86
Ekonomik olarak sulanabilir arazi :	443 925 ha, % 65

SULAMA

DSİ Sulamaları

Öninceleme aşamasında olan :	3 092 ha, % 1
Lice - Hani Barajı :	3 092 ha
Planlama aşamasında olan :	100 14 ha, % 2
Çermik - Çüngüş Pr.(Oyuklu Barajı) :	925 ha
Dibni Barajı :	7 989 ha
Kolludere Barajı :	1 100 ha
Kesin projesi hazırlanmakta olan :	263 249 ha, % 59
Batman-Silvan Projesi ve ara depolamaları :	245 372 ha
Çermik - Kale Projesi :	12 627 ha
Çınar - Dilaver Projesi :	3 575 ha
Ergani Barajı :	1 675 ha
Kesin projesi tamamlanan:	105 738 ha, % 24
Kralkızı-Dicle (Cazibe) :	52 943 ha,
Kralkızı-Dicle (Pompaj) :	52 795 ha,
2010 yılı yatırım programında olan ve inşaatı devam eden projeler:	36 322 ha, % 8
Batman Barajı Sağ Sahil Sulaması :	18 593 ha
Kralkızı - Dicle Pompaj Sulaması:	16 393 ha
Kralkızı - Dicle Cazibe Sulaması :	1 336 ha
İşletmede olan büyük su işleri :	23 664 ha, % 5
Batman - Silvan Sağ Sahil Sulaması:	7 590 ha
Çınar - Göksu Barajı Sulaması :	3 582 ha
Devegeçidi Barajı Sulaması :	5 800 ha
Dicle PII Sulaması :	4 758 ha
Dicle P5 Sağ Anakanal Sulaması :	1 934 ha
İşletmede olan küçük su işleri :	1 849 ha, % 1
İl Toplamı :	443 928 ha, %100

DİĞER SULAMALAR

Kooperatif Sulamaları :	190 ha (Net)
KHGM Sulamaları :	8 911 ha (Net)

Halk Sulamaları:	69 587 ha (Net)
Diğer Sulamalar Toplamı :	78 688 ha (net)
İl Genel Sulamalar Toplamı:	522 616 ha

ENERJİ

Hidroelektrik Enerji

ETÜT PROGR. YER ALAN VEYA İLERİKİ YILLARDA ELE ALINACAK OLAN

Planlama ve proje aşamasında : 241 MW, % 10 946 GWh/yıl, %10

*Dibni Projesi - Dibni Barajı : 81 MW, 265 GWh/yıl

*Silvan Projesi - Silvan Barajı : 160 MW 681 GWh/yıl

İşletmede olan : 2 239 MW, % 90 8 348 GWh/yıl, %89

*Kulp I (özel girişim) : 24 MW, 78 Gwh/yıl

*Kulp IV (özel girişim) : 13 MW, 39 Gwh/yıl

Batman Barajı : 198 MW 483 GWh/yıl

Kralkızı - Dicle Projesi : 204 MW, 444 GWh/yıl

Karakaya Projesi : 1 800 MW, 7 354 GWh/yıl

İl hidroelektrik enerji toplamı : 2 480 MW, 9 344 GWh/yıl, %100

İşletmede olan termik santraller : - -

İl Enerji Toplamı: 2 480 MW, 9 344 Gwh/yıl

* 4628 Sayılı Kanun kapsamında özel sektör tarafından yapılması düşünülen projeler.

Kaynak: DSİ 2010